

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ОЦІНКИ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

*О. О. Павленко, канд. екон. наук, доцент;
Д. С. Горбатенко, аспірант*

*Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна;
E-mail: info@study.sumdu.edu.ua*

У статті розкрито основні положення, щодо оцінки безпеки регіону з використанням системного підходу. Обґрунтовані та описані методи його використання.

Ключові слова: *соціо-еколого-економічна безпека, безпека регіону, системний підхід, регіональний розвиток.*

Вступ. Актуальність дослідження обумовлена тим, що при розгляді оцінки безпеки регіону необхідною умовою повинно стати використання системного підходу, оскільки саме проведення комплексного дослідження з урахуванням соціальних, економічних та екологічних факторів забезпечить повноту та цілісність наукового дослідження рівня стану безпеки регіону.

В умовах переходу до сталого розвитку, екологізації виробництва і споживання, формування комплексного підходу до оцінки соціо-еколого-економічної безпеки регіону стає пріоритетним напрямком багатьох досліджень. Так, наприклад, розглянувши проблематику безпеки регіону у площині тільки екології ми не зможемо у повній мірі дослідити суспільно-економічні наслідки, чи дослідивши економічні засади та принципи визначити обсяг та значення соціального впливу на екологію регіону. Всі ці елементи тісно взаємопов'язані між собою та потребують використання системного підходу при проведенні досліджень.

Проблемам урахування екологічного і соціального фактора при оцінці еколого-економічного стану регіону присвячені праці вітчизняних та зарубіжних авторів, таких як Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М., Древаль О.Ю., Грищенко І.В., Шкарупа О.В., Сотник І.М.

Постановка завдання. Не зважаючи на це питання використання системного підходу для оцінки соціо-еколого-економічної безпеки регіону потребує окремого розгляду, так як необхідно визначити залежність цих факторів один від одного, враховуючи їх пріоритетність та значимість.

Результати дослідження. Дослідження, проведені на основі системного підходу, дали змогу аналізувати процеси різного походження – економічні, соціальні, екологічні в єдиному комплексі. Це має головне значення при оцінці соціо-еколого-економічної безпеки регіону.

При визначенні «системи» як поняття необхідно враховувати найбільш тісний його взаємозв'язок із такими поняттями[1, с. 138]:

- «цілісність» – залежність кожного елемента, властивостей і взаємовідношень системи від розташування окремих елементів і функцій усередині цілого;
- «структурність» – можливість опису системи через установлення її змістовної структури, тобто мережі зв'язків і взаємовідношень;

– «ієрархічність» – кожний компонент системи своєю чергою розглядається як система, а система, досліджувана в даному випадку, є одним із компонентів більш складної, багатокомпонентної системи;

– «множинність опису системи» – через її принципову складність, адекватне пізнання вимагає побудови безлічі різних моделей, кожна з яких описує лише певний, жорстко заданий аспект існування системи.

Слід зауважити, що в сучасних умовах господарювання спостерігається інтенсифікація взаємозв'язків між екологічною, соціальною та економічною підсистемами регіону в процесі оцінки рівня безпеки регіону в цілому. В зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність побудови стратегії регіонального розвитку, основаної на формуванні безпеки регіону. Вона повинна будуватися виходячи з розрахунку обсягів інвестицій на попередження небезпечних явищ та аналізу можливих наслідків в соціальній, економічній та екологічній сфері.

В літературі існує багато підходів до оцінки соціо-еколого-економічної безпеки регіону. Якщо проводити експрес-класифікацію в системі забезпечення соціальної та екологічної безпеки, то таку експрес-класифікацію пропонуємо надати у двох видах складових. До першого виду можна віднести «негативну складову», що виникає в разі повної бездії або недостатньої діяльності щодо забезпечення безпеки, та полягає в оцінці витрат регіону на ліквідацію збитків в соціальній, економічній та екологічній сферах. А оскільки будь-яка система повинна бути збалансованою, то «позитивною складовою» будемо вважати оцінку витрат, пов'язаних з проведенням фінансування ряду заходів, щодо забезпечення безпеки в регіоні.

На рис. 1 наведена збільшена схема оцінки соціо-еколого-економічної безпеки регіону.

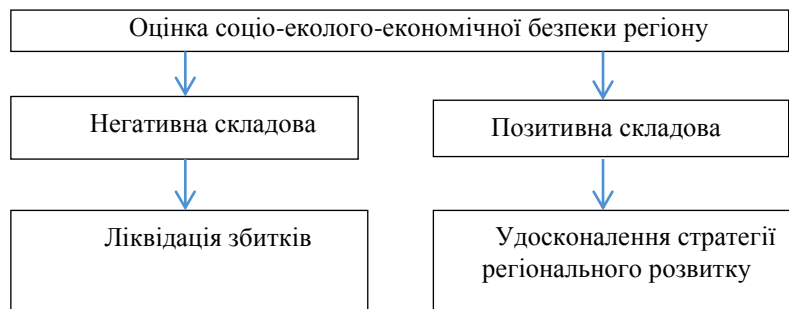

Рисунок 1 - Збільшена схема оцінки соціо-еколого-економічної безпеки регіону

Розглянемо ці два види докладніше. Так негативна складова, або фактор, виникає у разі бездіяльності щодо прийняття заходів по ліквідації небезпеки та негативних явищ в соціальному або екологічному середовищі, які можуть мати збиткові наслідки. При цьому при аналізі негативної складової враховуються потенційні збитки які підлягають обчисленню за формулою

$$\begin{cases} R = Z \cdot P \\ \lim P \rightarrow 1 \end{cases} \quad (1)$$

де R – величина ризику, грн; Z – величина збитків, в разі настання ризикової ситуації, грн; P – ймовірність настання ризикової ситуації, змінюється від 0 до 1.

Якщо розглядати позитивну складову, то тут для аналізу необхідно визначитися з тими позитивними наслідками, які матимуть місце в разі впровадження будь-яких змін в соціальному або екологічному середовищі, пов'язаних з впливом на систему безпеки досліджуваного об'єкту. Позитивна складова полягає в тому, що для впровадження заходів безпеки необхідно відмовитися від існуючих та неефективних підходів в управлінні, внести зміни в господарську діяльність, та тим самим зумовити необхідність подальшого розвитку та вдосконалення діяльності досліджуваного об'єкта, не тільки на предмет його небезпеки, а й на предмет підвищення ефективності його функціонування. Таким чином, обчислення позитивного ризику можна проводити за формулою

$$\begin{cases} R = Z \cdot P \\ \lim P \rightarrow 0 \end{cases} \quad (2)$$

де R – величина ризику, грн; Z – величина збитків, в разі настання ризикової ситуації, грн; P – ймовірність настання ризикової ситуації, змінюється від 0 до 1.

Якщо говорити про вплив негативної або позитивної складової на ефективність екологічної або соціальної системи, то для першого виду ефективність діяльності досліджуваного об'єкту буде зменшуватися, а для другого зростати:

$$E = \Pi - B - R, \quad (3)$$

де E – ефективність діяльності досліджуваного об'єкта, грн.

Π – результат діяльності екологічної або соціальної системи, грн.

B – витрати, пов'язані з проведенням заходів щодо забезпечення безпеки, грн.

R – негативний або позитивний ризик, грн.

Оцінка стану безпеки регіону передбачає наявність інформаційно-аналітичної бази, яку пропонується формувати на основі існуючої системи моніторингу, що забезпечить повну, достовірну та своєчасну інформацію про стан його екологічної, соціальної та економічної підсистем. В Україні проводяться два види моніторингових досліджень: екологічний та соціально-економічний. При цьому спільний аналіз даних, отриманих у результаті цих видів моніторингу, практично відсутній [3].

Комплексний підхід щодо оцінки соціо-еколого-економічної безпеки регіону може застосовуватися для різних видів управлінських завдань.

Наприклад, таких як:

- визначення суті і взаємозв'язку соціальних, екологічних та економічних проблем об'єкту моніторингу;
- систематизація ключових показників, які надають найбільш повну інформацію про досліджувані явища;
- спостереження за соціо-еколого-економічними факторами впливу на безпеку регіону;
- оцінка фактичного стану соціо-еколого-економічної безпеки в регіоні;

- оцінка поточної соціально-економічної та екологічної ситуації в регіоні;
- прогнозування зміни стану безпеки в регіоні під впливом соціо-еколого-економічних факторів;
- формування на основі прогнозів соціально-економічної та екологічної ситуацій, спектра управлінських коригувальних впливів (інструментів) для усунення виявлених проблем і попередження їх виникнення надалі [4].

Важливі для України проблеми, пов'язані із взаємозв'язком між економічним зростанням та станом довкілля, визначені у «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року». У відповідності до затверджених Верховною Радою України «Основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» сучасну екологічну ситуацію в Україні визнано кризовою та окреслено основні напрями її поліпшення [2].

Висновки. Таким чином оцінка рівня безпеки регіону повинна бути оснований на системному підході в основі якого лежить аналіз позитивних та негативних складових в соціальних, економічних та екологічних сферах. Удосконалення стратегії регіонального розвитку на основі отриманих оцінок призведе до зниження ризиків виникнення небезпечних явищ та зростання економічної ефективності господарської діяльності в регіоні.

SUMMARY

USE OF SYSTEM APPROACH FOR ASSESSMENT OF ECOLOGICAL AND SOCIO- ECONOMIC SECURITY AREA

*O. O. Pavlenko,
D. S. Gorbatenko*

*Sumy State University,
2 Rymkogo-Korsakova St., Sumy, 40007, Ukraine
E-mail: info@study.sumdu.edu.ua*

In the article the authors disclose the basic provisions concerning the safety assessment of the region using a systematic approach. They give reasons and describe methods for its use.

Keywords: *environmental and socio-economic security, regional security, system approach, regional development.*

РЕЗЮМЕ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА ДЛЯ ОЦЕНКИ СОЦИО-ЕКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

*Е. А. Павленко, канд. экон. наук,
Д. С. Горбатенко, аспирант,*

*Сумский государственный университет,
ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина
E-mail: info@study.sumdu.edu.ua*

В статье раскрыты основные положения по оценке безопасности региона с использованием системного подхода. Обоснованы и описаны методы его использования

Ключевые слова: *социо-эколого-экономическая безопасность, безопасность региона, системный подход, региональное развитие.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Сухоруков А. І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К. : НІСД, 2012. – 368 с.
- 2 Древаль, О. Ю. Проблеми управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог еколого-економічної безпеки / О. Ю. Древаль, І. В. Грищенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – № 1. – С. 21-26.
- 3 Шкарупа О. В. Еколого-економічна оцінка стану регіону в контексті екологічного сталого розвитку : Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О. В. Шкарупа. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – 21 с.
- 4 Сотник І. М. Теоретичні засади соціо-еколого-економічного моніторингу ресурсозберігаючих процесів території / І. М. Сотник // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 2. – С. 66-68
- 5 Павленко О. О. Урахування ризиків в управлінні соціальною та екологічною безпекою / О. О. Павленко // Екологічний менеджмент у загальній системі управління. – Суми : Вид-во СумДУ, 2013. – С. 110–112.

Надійшла до редакції 28 вересня 2015 р.